

LITERATURA

Reportatge

DANIEL ROMANÍ
BARCELONA

Una de les dèries de l'escriptor Albert Manent (Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2011) és recollir expressions dialectals i onomàstiques d'àmbits específics i de zones molt concretes, encara que s'utilitzin poc –o sobretot perquè s'utilitzen poc, ja que un dels seus objectius és que en quedi constància escrita–. Com a resultat d'aquesta recerca, Manent té publicades unes quantes obres que complementen la seva producció literària més *noble*. Per exemple, és autor d'una pila d'opuscles sobre els noms populars de núvols, boires i vents de moltes comarques del país. Durant prop de quaranta anys, Albert Manent ha anat fent la feina de formiga de recollir pseudònims d'escriptors i periodistes catalans, residents a Catalunya i a fora, i els ha anat apuntant en una llibreta.

Fa uns anys va decidir que la recerca tenia prou cos per esdevenir un diccionari. Perquè tingués un caràcter exhaustiu –per bé que és impossible d'assolir l'exhaustivitat total– va demanar suport a l'escriptor i editor Josep Poca, amb qui signa el *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració* (Pagès Editors), que acaba de publicar-se. Aquesta magna obra recull 7.500 pseudònims utilitzats a Catalunya i també per catalans que han emigrat –el nucli principal dels quals correspon a exiliats del final de la Guerra Civil a Mèxic i a França–. Manent i Poca han buscat pacientment pseudònims de tots els temps: en podem trobar fins i tot del segle XII (com ara Arnali Catelli, el que feia servir Arnau Cadell, l'escultor dels magnífics capitells del claustre romànic de Sant Cugat del Vallès), però la major part pertanyen als segles XX i XXI.

“El *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració* aplega fonamentalment pseudònims d'escriptors i periodistes, però també firmes d'historietistes, de dibuixants de còmic i de pintors, i noms artístics de cantants, mags, humoristes, actors, directors i productors de cinema, teatre i televisió, i d'alguns personatges de la faràndula i de l'anomenat món friqui de l'espectacle, i algun *alter ego* o àlies de personatges radiofònics i televisius que s'han fet tan populars que la gent només els identifica amb aquest fals nom –detalla l'escriptor–. Hi hem inclòs alguns pseudònims col·lectius d'escriptors com el d'Ofèlia Dracs i els Germans Miranda, i també acrònims i heterònims”, resumeix Albert Manent, que ha fet servir també en algunes ocasions un pseudònim (Albert Aleixar, Albert de Castellvell, Descot, Església i París, Fivaller, Jorge de Tamarit...).

Els motius pels quals s'han utilitzat i es continuen utilitzant pseudònims són d'allò més variats: “Per amagar la personalitat en èpoques de règims totalitaris, durant el franquisme, per exemple; per evitar represàlies; per no voler donar-se a conèixer en obres molt crítiques; per

Qui s'amaga darrere dels pseudònims catalans

Un diccionari recull 7.500 noms falsos utilitzats per autors, del segle XII al XXI

juguesques literàries; per evitar un mateix protagonisme en revistes en què la major part d'articles són d'un mateix autor...”, diu Josep Poca.

“També n'han fet servir força escriptors en traduccions, articles periodístics, novel·les roses, eròtiques i detectivesques, contes infantils... per mantenir el seu nom en la *literatura seriosa*, o bé per caprici, per motius estètics, per amagar-se faceciosament o també per «no ser mas-

sa abassegador», com em va dir Josep Carner”, afegeix Albert Manent. El fals nom, finalment, és un bon recurs per firmar obres col·lectives. Ja ha passat a la història el fet que les dones publicuessin amb nom d'home perquè estava més “ben vist”: el cas més conegut és el de Caterina Albert, àlies Víctor Català.

De pseudònims avui dia se'n continuen usant. La temptació de fer-se passar per un altre o d'ama-

gar-se continua rondant en algun moment o altre pel cap de no pocs creadors. N'hi ha que subratllen, d'entre els avantatges que suposa que un llibre no porti el nom de l'autor, el fet que això obliga el lector a concentrar l'atenció només en l'obra. Així, per exemple, l'escriptor basc Bernardo Atxaga (Joseba Iruzu) ha revelat que quan tenia 18 anys ja firmava amb pseudònim –“Era molt romàntic”, ha dit–, en-

Jugar al gat i la rata: Carner tenia 50 noms falsos

● Els autors amb més noms

Josep Carner en feia servir una cinquantena: Calixte Senties, Frívol Gazetiller, Enrich, Menandrus, Papitu, Pere Bergós, Perot, Plautus, Pom d'Or, Quick, Roserimala, Sever de la Cantonada, Silenus, Z.Z. Carner fins i tot va usar el nom d'un altre escriptor menys conegut, Cecili Gasòliba, que va posar-li un plet i el va guanyar. També va fer-ne servir un munt Manuel Vázquez Montalbán: Carlos I de España y V de Alemania, Jonhny Banana, Manolo V de España y Absolutamente Nada de Alemania, Ricardo Bambi.

● **Els pseudònims més utilitzats**
Gnom és un dels pseudònims més utilitzats a Catalunya al llarg de la història (per Josep Maria Folch i Torres i Víctor Balaguer). També

ha tingut adeptes Fivaller (Montalbán, Manent). I uns quants literats han usat tres asteriscos *** (Manuel Ibáñez Escofet).

● Combinacions de noms reals

N'hi ha que juguen amb el cognom, com Carles Hac Mor (Carles Hernández i Mor), Fer (Josep Antoni Fernández), Joan Capri (Joan Camprubí), Joma (Josep Maria Rius), Jordi LP (López Peña) i Tíster (Avel·lí Artís-Gener). Però també n'hi ha que es capgiren els cognoms: Assumpta Serna (Assumpció Rodés), el cantautor Guillem d'Efak (Guillem Fullana i Hada d'Efak), el cantautor Joan Isaac (Joan Vilaplana). I fins i tot alguns es canvien el nom: Corín Tellado (María del Socorro Tellado), el cantant Gato Pérez (Javier Patricio Pérez).

● Els més imaginatius

El cronista Alí Bei (Domènec Badià, 1766-1818), l'escriptor Austral (Josep Pla a Destino), la cantant Big Mama (Montserrat Pratdesaba), el pallasso Charlie Rivel (Josep Andreu), l'escriptor Clara Dou (Joan Serra, 1864-1924, a *L'Iguadà*), la fotògrafa Colita (Isabel Steva), el pintor Jacinto Felipe (Salvador Dalí, en catàlegs d'exposicions i opuscles), la cantant i ballarina de cabaret La Bella Dorita (Maria Yáñez García), l'il·lustrador Max (Francesc Capdevila), la directora de cine Mireia Ros (Lidia Senties), l'actriu Mònica Randall (Aurora Julià), el cantant Ricardo Solfa (Jaume Sisa), el dramaturg Serafí Pitarra (Frederic Soler) i el cantant Titot (Francesc Ribera).

FERRAN FORNÉ

tre altres motius perquè li feia il·lusió publicar un article i que després el comentessin els seus amics sense saber que ell n'era l'autor.

L'edat d'or: les revistes satíriques

L'etapa d'or de la pseudonímia va ser durant les primeres quatre dècades del segle XX. La proliferació de revistes satíriques va popularitzar-ne l'ús. Força relats humorístics, dibuixos i caricatures eren firmats amb fals nom. Fins i tot, de vegades, el mateix pseudònim formava part de la facècia. L'escriptor Josep Blanch i Romaní firmava com a Josep Negre i Farigola, i el poeta i escriptor Joan Serra, com a Clara Dou.

Fins a tal extrem va arribar l'expansió de la pseudonímia que coneguts polítics actuaven en públic amb un altre nom –avui encara hi ha alguns polítics, pocs, que fan servir nom fals, però és el cas de Raimon Obiols, del PSC (Josep Maria Obiols)–. No és estrany, doncs, que el 1934 es publicàs el primer recull de pseudònims que es coneix (*Cinc-cents pseudònims catalans*, de Joan Givanel i Mas). El 1951 Josep Rodergas i Calmell va publicar *Els pseudònims usats a Catalunya*, en què en va aplegar 3.800. Rodergas i Calmell, escriptor i bibliòfil, secretari de la Unió Catalanista, fundador i president de l'Orfeó Gracienc, va lliurar l'original a l'editor Millà. La censura franquista no va autoritzar l'obra,

però l'editor la venia de sotamà. “El censor es va adonar que el llibre estava farcit de dades històriques que revelaven la vitalitat del moviment cultural catalanista. Avui el llibre de Rodergas és una raresa bibliogràfica imprescindible”, assegura Albert Manent.

Manent i Poca han fet una feina monumental, tot i que no s'aturen a revelar els perquè dels pseudònims. N'esmenten uns quants, de motius. Per exemple, expliquen que el pallasso Tortell Poltrona (Jaume Mateu) va adoptar el nom artístic inspirat per la seva antiga feina de repartidor de tortells a la pastisseria del poeta J.V. Foix, de Sarrià. També expliquen que el senyor Baragan (Josep Maria Rubio), publicista, actor i humorista, va rebatejar-se amb el nom d'una furgoneta de mudances que veia cada dia quan anava a la feina. Però hi ha molts més casos: Ramon Moix es feia dir Terenci Moix perquè li va entusiasmar el personatge interpretat per Terence Stamp a la pel·lícula *Teorema* de Pasolini; Miquel Muñoz va batejar-se com a Miquel Desclot fent referència al seu barri barceloní, el Clot. Una obra d'aquestes característiques, a més, no es pot donar mai per tancada. Per això els autors conviden a qui conegui un pseudònim que no surti al llibre a fer-ho saber a pseudonimscatalans@tinet.cat. —

TEATRE

Pagar un preu just per anar al teatre i al súper

‘Aquí no paga ni Déu’, de Dario Fo, al Tantarantana

El Tantarantana estrena *Si no ens paguen, no paguem!*, l'adaptació de l'obra de Dario Fo *Aquí no paga ni Déu*, una comèdia política sobre la crisi. Planteja com deixar de pagar preus abusius... també al teatre.

LAURA SERRA

BARCELONA. El premi Nobel de literatura del 1997, l'italià Dario Fo, va escriure l'obra de teatre *Aquí no paga ni Déu* el 1974. Era una crítica radical en forma de sàtira al mercantilisme i a la desaparició dels valors col·lectius positius. Tot i que, en la forma i el fons, continuava vigent, el 2008 el mateix autor i Franca Rame en van fer una versió actualitzada. Quan ho va saber el director Carles Fernández Giua, s'hi va llançar de cap i la va adaptar a la catalana amb el títol de *Si no ens paguen, no paguem!* “És una obra més vigent que mai, fins i tot estem pitjor que quan va ser escrita, fa 40 anys. Posa sobre la taula les preguntes que ens fem avui en dia. És una comèdia però també una gran discussió: té un debat de pes al darrere, tots els personatges exposen les seves idees, confronten opinions”, diu el director.

La seva companyia, La Conquesta del Pol Sud, ja es va aliar amb Teatre de l'Enjòlit per posar en escena una altra obra crítica i compromesa, *Corrúptia, una regió de l'Est* (2010), una paròdia sobre el cas Gürtel que va intentar vetar el PP al País Valencià. Aquest divendres tornen al Teatre Tantarantana per posar la banya altre cop en qüestions socials. Els protagonistes de l'espectacle són una parella que funcionen com a pols oposats. Ell és un home legalista, amb conviccions morals fèrries, un operari arrelat al pensament sindicalista i que creu en el sistema. La seva dona és pragmàtica, està a l'atur i passa gana. “Un dia, al supermercat, comença una reacció en cadena: la gent s'en-

Crítica
“La conclusió a la qual hem arribat és: cal prendre partit”, diu el director

Compromís
La companyia s'apunta a la taquilla inversa: el públic paga quan surt

dú menjar gratis o pagant només el que creu just. Ella s'hi troba, i decideix endur-se menjar –explica Fernández Giua, en una història que recorda els assalts als supermercats liderats per Sánchez Gordillo l'estiu passat–. Aquest botí és el que fa girar la maquinària còmica de manera frenètica i implacable”. Elies Barberà i Marta Montiel en són els protagonistes. La resta de personatges –interpretats per Albert Alemany, Jenny Beacraft i Arnau Marín– representen amics i policies, que serveixen per llançar preguntes i posar contra les cordes el protagonista. “Comença molt crèdul i fa un viatge que posa en qüestió els seus principis fins que es veu empès a canviar o no. La conclusió a la qual hem intentat arribar és: cal prendre partit. Potser tens dubtes i no veus les coses clares al 100%, però arriba un moment que t'has de posicionar”, defensa el director.

Quant val una funció?

El compromís que exigeixen a polítics i ciutadans també se l'apliquen a ells mateixos, tant el teatre com la companyia. Per això han decidit apuntar-se al sistema de la taquilla inversa –que el públic pagui el que vulgui a la sortida de l'espectacle–. És una fórmula que s'adiu amb la filosofia de l'obra, i fins i tot amb l'argument. La primera escena planteja el mateix dubte que tindran els espectadors: què val un producte (en aquest cas el teatre) i què estan disposats a pagar?

A més, s'han programat dues funcions benèfiques per a entitats que treballen amb col·lectius en risc d'exclusió social i els han ofert entrades solidàries perquè recullin fons. “Si tots actuem, potser canviem alguna cosa”, defensa la companyia. —

Les companyies Teatre de l'Enjòlit i La Conquesta del Pol Sud es tornen a aliar al Tantarantana després de denunciar la corrupció a *Corrúptia, una regió de l'Est*. FEDE NIETO